

THE FRACTALS OF VASILE LOVINESCU'S VISION

Elena Alina BĂRBUȚĂ

"Ștefan cel Mare" University of Suceava

Abstract: In its traditional sense, hermeneutics has been understood as being the theory of rules which govern the interpretation of text and which should permit us to establish their possibly original or objective meaning. This paper tries to identify those structures of fractals hermeneutics through Vasile Lovinescu claims his literary attitude.

Keywords: fractals, hermeneutics, interpretation, literary attitude, Vasile Lovinescu.

Hermeneutica lui Vasile Lovinescu poate primi calificativul de *fractalică*, dacă prin aceasta înțelegem o disociere a părților de întreg, cu condiția ca fiecare parte să reitereze proprietățile întregului, acționând independent față de acesta și având autonomie proprie. În acest sens, fiecare demers hermeneutic întreprins de Lovinescu despre oricare din textele lui Ion Creangă potențează la fel de bine convingerile estetice și viziunea despre lume a simpatizantului guénonist. Vom alcătui o diagramă completă a metodelor hermeneutice, plecând de la un singur text interpretat – oricare ar fi el –, după cum vom obține o perspectivă holistică asupra reperelor exegetice utilizate de V. Lovinescu, după ce le vom relaționa cu crezul său artistic, împrumutat de la gânditorul francez. Așa ia naștere un nou sistem critic, numit hermeneutică fractalică. În cazul operatorului fălțicinean, acesta se referă la valorificarea principiilor estetice care îi guvernează modul de viață și care sunt confirmate prin diferite opere literare, care, deși diferite la o primă vedere, tratează, în realitate, aceleași aspecte echivoce, orientate, de regulă, spre un public cititor specializat.

Dacă prin *fractalic* înțelegem ceva *spart* sau *fracturat*¹, atunci prin *hermeneutică fractalică* ne vom referi, în cazul eseistului fălțicinean, la o metodă digresivă de inventariere a simbolurilor și a înțelesurilor degajate de către acestea, astfel încât traseul interpretativ se face atât de la centru către periferie, cât și invers. De exemplu, dacă mai întâi luăm cunoștință de convingerile artistice și estetice ale lui Vasile Lovinescu, pe urmă le vom identifica în oricare din creațiile sale exegetice, astfel încât, cu ajutorul *fractalilor*, vom reuși să reconstituim întregul. Adică, pornind de la teoriile eseistului cu vocație de simbololog, vom înțelege cu ușurință demonstrațiile sale critice cu aplicabilitate pe opere ce aparțin literaturii populare, cum ar fi baladele și basmele. În sens invers, plecând de la o interpretare exegetică a unui text oarecare, ajungem să intuim viziunea ontică a autorului, ceea ce înseamnă că există un raport mutual de cauzalitate între parte și întreg, adică, în termeni lovinescieni, între Esență și Substanță. Cele două principii creatoare ale Universului sunt ocurente sistemului de gândire, scrisului și aparatului critic ce fac din Vasile Lovinescu un veritabil hermeneut. Și, pentru că propria-i doctrină interpretativă are la bază niște silogisme implacabile cu pretenții axiomatiche, recurența acestora în oricare din fragmentele analizate anunță întreaga viziune a operatorului cultural. În acest fel, fiecare încercare analitică a unei opere din literatura populară sau din repertoriul lui Ion Creangă devine pentru pasionatul de folclor un prilej pentru a-și valorifica stilul exegetic, cu impregnații eseistice, dar de o mare forță meditativă și persuasivă, totodată.

Se poate spune că densitatea ideatică este aceeași, în cazul scrierilor lui Vasile Lovinescu, indiferent că ne raportăm unor digresiuni eseistice, cu tentă filosofică, sau unor

¹ Conform www.wikipedia.ro, cuvântul *fractal* provine din limba latină: fractus=spart, fracturat.

tentative critice, al căror rol este, însă, acela de a proba valabilitatea formulelor estetice. Astfel, din marele tot ideatic, se desprinde, în variantă fractalică, o aserțiune suficientă sieși prin plurimorfismul semantic și semiotic. Așa iau naștere imagini miniaturale ale unui univers ce conține în sine propria cauzalitate, fiecare dintre acestea funcționând autonom, dar după legi impuse de entitatea regentă. Faptul este explicabil prin aceea că fiecare idee critico-reflexivă are același ADN cu teza de căpătâi pe care o formulează Vasile Lovinescu, și anume „Când este prezent în lumea noastră, deci immanent, mitul se învâluie într-o indefinitate de coji (*cojas*) ocrotitoare a miezului central. Fiecare coajă exprimă Adevărul adaptat la un anumit nivel de realitate și este un zid apărător pentru adevărurile cele mai adâci. Cel mai exterior dintre învelișuri este sensul literal și în el își rup dinții imensa majoritate a cercetătorilor”.²

Fidel crezului său estetic, Lovinescu încearcă o explicitare a unor texte literare din perspectiva simbolurilor și miturilor valorificate. Astfel, cu fiecare mit sau simbol investigate din punct de vedere critic, ne apropiem de viziunea de hermeneut a lui Vasile Lovinescu, indiferent dacă o împărtășim sau nu. Putem fi de partea lui, acceptând teoriile guéoniste, cărora încearcă să le stabilească validitatea prin raportarea la niște opere literare care să conțină urme ale Tradiției primordiale, sau putem să citim neimplicați emoțional toate scrierile fălticaneanului, arborând o atitudine circumspectă, iar, în final, chiar de negare. Câștigul destinatarului este net în ambele cazuri, acesta fiind pus în situația de a asista la o demonstrație insolită de a descifra niște texte consacrate din literatura română. De asemenea, acestuia i se oferă șansa de a afla anumite principii estetice care nu sunt chiar la îndemâna oricui.

Așadar, unul din marile merite lovinesciene constă în faptul că stabilește o dublă relaționare cu cititorul: pe de o parte, din perspectiva eseistului ce-și argumentează propriul punct de vedere, iar pe de altă parte, din perspectiva criticului literar, ce expune un mod nou de investigare literară – prin mit și simbol. Interesant rămâne faptul că se ajunge la o cunoaștere a viziunii despre lume a lui Lovinescu, atât dintr-o direcție, cât și din alta, precum și faptul că întregul este diseminat în părți argumentative, iar partea anticipează întregul, conținându-i fenomenologia. Acest lucru se datorează hermeneuticii fractalice, a cărei misiune, în principal, este aceea de a reconstrui o lume „singulară, unde fenomenele nu sunt precis reperate, unde timpul nu pune între evenimente și existențe, o ordine riguroasă de succesiune, unde ceea ce a încetat să fie poate exista încă, unde moartea nu împiedică o ființă să mai existe și să se retragă în alte ființe, cu condiția să prezinte anumite similitudini”³. Acest lucru se întâmplă și în cazul operei critice semnate de Vasile Lovinescu, cel în cazul căruia, cititorul poate reconstitui imaginea holistică a sistemului său interpretativ, după cum acesta din urmă este mult mai ușor de asimilat, după ce se vor fi receptat corespunzător conceptele sale meditativ-eseistice. De exemplu, pornind de la concepția hindusă pe care elevul lui Guénon o împărtășește cu privire la perechea de protopărinți Purușa și Prakriti, avem ocazia să aflăm diseminări ale acestora în personajele basmice, unde sunt reprezentate, încă din uvertura textului, de *un moș și o babă*. Îi întâlnim în *Punguța cu doi bani*, *Povestea porcului* și în *Fata moșului și fata babei*, de Ion Creangă, ca substituenți ai perechii primordiale, alcătuite din Principiu și Manifestare sau Esență și Substanță. Despre aceștia, realizatorul analizei face următoarea observație: „Acest cuplu e prezent în planul hominal nu numai ca elementul cauzal și productiv al perpetuității speciei, prezent în ea prin continuitate, ca *martor* oarecum în lumea noastră, al perechii primordiale, Purușa-Prakriti, polarizare a principiului namanifestat, la rândul ei și ea nemanifestată, rămânând în afara Cosmosului pe care-l

² Vasile Lovinescu, *Interpretarea ezoterică a unor basme și balade populare românești*, București, Editura Cartea Românească, 1993, p.12.

³ Lucien Febvre, *apud* David Le Breton, *Antropologia corpului și modernitatea*, Timișoara, Editura Amarcord, 2012, pp. 61-62.

produce, deasupra și dedesubtul lui. Pe când în speță perechea este efectivă, cuplul Purușa-Prakriti, pentru motivele spuse mai sus, nu poate fi prezent în planul nostru de existență decât ca simbol, infiltrare a planului cauzal, cuplu fără de moarte, martor perpetuu al ciclului, dar neafectat de el⁴.

În acest fel, arhetipala pereche *moș-babă*, recurentă în majoritatea creațiilor de sorginte populară, capătă conotații simbolice, fiind o propagare a viziunii esoterice generale pe care o împărtășește Vasile Lovinescu și în virtutea căreia, putem vorbi de o hermeneutică fractalică. Schematic, aceasta poate fi demonstrată prin densitatea invariabilă a oricărei componente a gândirii lovinesciene, care pleacă de la zona generală a Marii Tradiții Primordiale, din care proeminente sunt miturile, din care se desprind simbolurile, cu ajutorul cărora ni se relevă misterele ontologice. Așadar, fractalii opere de interpretare a discipolului lui Guénon sunt: Tradiția Primordială, Mitul, Simbolul și Misterul. Cu ajutorul acestora, se dezocultează o realitate anagogică, pe care Vasile Lovinescu a descoperit-o în scrierile lui Creangă. De aceea, cocoșul din *Punguța cu doi bani* este, în viziunea interpretului, „cocoșul solar, ce reprezintă autoritatea sacerdotală, boierul, nobilimea răzvrătită”⁵, în timp ce „Punguța zvârlită în drum, căreia nimeni nu-i dă nicio atenție, este echivalentul cu ceea ce se numește în simbolul masonic «Piatra din vârful Unghiului» sau «cheia din boltă»”⁶. Despre aceeași punguță, dezocultând un aspect esoteric transmis prin mit sub forma simbolului recurent în textul *Humuleșteanului*, se mai spune că „este și Athanorul alchimic, ce conține cele două principii complementare și fundamentale, prelabile oricărui început de transmutațiune”⁷, pentru ca, în final, hermeneutul fractalic să ajungă, folosindu-se tot de simbolul punguței, la perechea primordială Purușa-Prakriti, deoarece în ea erau două monede: una de aur și alta de argint.

În aceeași ordine de idei, în studiul închinat explicitării poveștii *Capra cu trei iezi*, numărul *trei* îl duce pe operatorul interpretativ la cele trei iezi, în calitatea lor de gune, care „imprimă în același timp, un caracter de unicitate și de diversitate Universului, determinând Exaltarea, Amploarea și cufundarea în Abis”⁸, ceea ce duce la concluzia următoare: „E firesc ca ternarul *gunelor* să caracterizeze și pe cei trei iezi, care, oricât de astrală le-ar fi ființa, aparțin încă manifestării informale”⁹.

Însă, pentru ca lucrurile acestea să nu fie șocante pentru cititorul nefamiliarizat cu știința simbolurilor și, deci, cu adevărurile conținute de Tradiția Primordială, Vasile Lovinescu, merge cu explicațiile până în obârșiile sistemului său ideatic, explicându-și propriile convingeri prin trimiteri la textele maestrului său spiritual, precum și la miturile fundamentale ale omenirii. Așa se încheagă imaginea unui hermeneut total, care nu numai observă și analizează niște aspecte dintr-o opera literară, ci încearcă să convingă lectorul de valabilitatea principiilor sale estetice, în care el crede cu sfințenie. Astfel, pornind, de exemplu de la un basm ca *Povestea porcului*, interpretul acestuia ajunge să pomenească de teoriile lui René Guénon, oferind scrierii o explicație ce face apel la mitologia hindusă. În acest sens, protagonistul basmului, respectiv entitatea al cărei nume apare și în titlu, este considerat varianta Mistrețului Alb, adică cel de-al treilea Avatar al lui Vișnu (cel care s-a coborât pe pământ sub înfățișarea Mistrețului Alb). Dar, înțelegerea acestor aspecte presupune acceptarea de către cititor a influențelor hinduse, fără de care tematica abordată ar rămâne cantonată în spațiul esteticii, transformând creația lui Creangă într-o operă adresată exclusiv copiilor: „Cititorul neobișnuit cu disciplinele tradiționale nu poate realiza importanța capitală

⁴ Vasile Lovinescu, *Creangă și creanga de aur*, op. cit., pp. 92-93.

⁵ *Ibidem*, p. 101.

⁶ *Idem*.

⁷ *Ibidem*, p.99.

⁸ *Ibidem*, p.69.

⁹ *Idem*.

a faptului că un povestaș moldovean țăran pomenește de aceste lucruri fundamentale, când de o influență hindusă nu poate fi vorba”¹⁰.

Însă, dincolo de interpretările uneori în cheie simbolologică, alteori prea fantasmagorice, în critica pe care însuși autorul ei a numit-o *în zig-zag* transpar și puncte de vedere ale exegezei unanim recunoscute a operei lui Ion Creangă, prin care aceasta este văzută ca o expresie a geniului popular sau ca o prelucrare a eresurilor sau credințelor populare. Astfel, Vasile Lovinescu pare să fie de acord cu faptul că „Lucrarea lui Ovidiu Bârlea *Poveștile lui Creangă* este neprețuită pentru studierea rădăcinilor basmelor lui Creangă în glia noastră”¹¹, precum și cu ideea potrivit căreia „În Creangă trăiesc credințele, eresurile, datinile, obiceiurile, limba, poezia, morala, filosofia populară, cum s-au format în mii de ani de adaptare la împrejurările pământului dacic, dedesuptul fluctuațiilor de la suprafața vieții naționale”¹². Aceasta pare să fie, de altfel, ipoteza de lucru a observatorului critic fălțicanean, care, dincolo de pătura de simboluri înțesate în creația lui Creangă, se ambiționează să găsească reminiscențe ale unei lumi și ale unei gândiri de altădată. Așa cum folclorul se transformă într-un depozitar al științelor sacre primordiale, tot astfel opera povestitorului moldovean adăpostește rămășițele unui univers de mult destrămat. În plus, acestea nu se adresează tuturor, iar cei care au inițierea necesară descifrării lor trebuie să respecte niște convenții, prin care schema spiritualizată ajunge să fie normată, fiind aliniată unor principii estetice de ordin social. Înțelegând aceste lucruri, interpretul de adevăruri sacre și, implicit, de texte în care acestea sunt camuflate, devine un apărător și un militant al regulilor astfel ivite. De aceea, Romul Munteanu era de părere că „Exercitarea actului critic are la bază numai un aparent dar înnăscut, ea nu poate fi susținută în exclusivitate doar de un talent precoce, care, în alte arte poate să dea rezultate notabile”¹³. Și, în aceeași ordine de idei, definiția actului critic, respectiv a criticului literar militant, suna în felul următor: „Actul critic nu poate fi pur explicativ. Un critic de vocație este în același timp un spirit militant. Militantismul criticului nu presupune doar o ideologie generală foarte limpede, ci și o motivație probă a unor opțiuni estetice”¹⁴.

A milita pentru o idee critică, în termenii lui Vasile Lovinescu, înseamnă a găsi corespondent între doctrina estetică împrumutată de la maestrul său spiritual, René Guénon, și formulele convenționale identificate în opera literară ce pot fi văzute ca un vehicul, cu ajutorul căruia sunt aduse în timpul prezent mărturii ale unei lumi autotelice. Dacă filosoful francez consideră că Marea Tradiție a lumii nu este altceva decât o sumă a tradițiilor tuturor țărilor de pe acest pământ, Vasile Lovinescu, aderent al acestui tip de gândire, vede în anumite aspecte naționale dovezi incontestabile ale Tradiției Primordiale. Așa ajunge să considere că scrierile lui Creangă, înnobilate de elementele mitico-esoterice cu reverberații multiple pentru cei inițiați, pot fi înțelese drept căi de dezocultare a simbolurilor, prin care ni se relevă o nouă dimensiune ontică, dominată de aspecte tributare primordialului. În acest sens, Mircea Braga explică în studiul său exegetic *Pe pragul criticii* sintagma „simunul simbolurilor”: „Nimic nu se mai consumă în gol pentru *cel ce știe*: de la gestul norei mici din *Soacra cu trei nurori* la expediția cocoșului din *Punguța cu doi bani*, de la «momentul» Sfintei Duminici din *Fata babei și fata moșneagului* la «probele» din *Dănilă Prepeleac*, de la peripețiile tinerei soții din *Povestea porcului* la călătoria inițiată a lui Harap-Alb. Enormă este dilatarea analizei, fiindcă registrul simbolurilor înseamnă, de fapt, o continuă explozie”¹⁵.

¹⁰ *Ibidem*, p. 220.

¹¹ Vasile Lovinescu, *Creangă și creanga de aur*, op. cit., p.8.

¹² Garabet Ibrăileanu, *Povestirile lui Creangă*, „Viața românească”, nr. 6, 1910; reprodus în *Note și impresii*, Iași, 1920, pp. 78-79.

¹³ Romul Munteanu, *Lecturi și sisteme*, Editura Eminescu, București, 1977, p. 194.

¹⁴ *Ibidem*, p. 195.

¹⁵ MirceaBraga, *Pe pragul criticii*, Editura Transpres, Sibiu, 1992, p. 102.

Convins de proprietățile entelehiale ale mitului, ocultat prin simbolurile mai ușor de accesat de către profani, autorul studiului critic păstrează față de regimul de interpretare al lui Vasile Lovinescu o atitudine neutră. Nu pare să fie nici în acord, nici în dezacord cu acesta. Observațiile sale finale capătă statut conclusiv doar în maniera în care acestea îl provoacă pe cititor la problematizare: sunt sau nu scrierile lui Creangă expresii încifrate ale unui cod esoteric dezocultat doar cu ajutorul interpretării corecte a simbolurilor? „Enormă este dilatarea analizei, fiindcă registrul simbolurilor înseamnă, de fapt, o continuă explozie. Dacă o călătorie, cum este de pildă cea a lui Harap-Alb, se circumscrie unei inițieri, atunci totul se cuvine citit în regimul simbolurilor, orice gest, orice cuvânt, orice element al locurilor sau al întâmplărilor se prezintă ca un semn. Textul apare nu ca o suită, dar ca o erupție de simboluri, lectura-interpretare fiind drumul obsedant aglomerat al unor acumulări simbolice. Și, ca în atâtea alte cazuri, important e nu atât capătul drumului, cât parcursul său, săvârșit cu o neistovită voluptate a explorării tuturor posibilităților sale, când fiecare pas înainte nu poate fi făcut decât după investigarea în lateral până la ultima lizieră a șanselor”¹⁶.

Se poate vorbi, așadar, în cazul lui Vasile Lovinescu, despre o critică simbolică sau despre o critică a simbolurilor, iar din acest unghi, opera lui Creangă nu este decât materia primă pentru demonstrația sa. O demonstrație care-i probează crezul artistic și estetic, în așa manieră încât validează convingerile sale culturale și spirituale. Deci, încercarea exegetică lovinesciană are la bază experimentarea propriei convingeri estetice, aceasta fiind, de altfel, și cea care legitimează scrisul gânditorului fălticinean, prin intermediul căruia, iese la iveală o erudiție distilată de sensibilitate și plăcere estetică, prin care se conferă axele unei dispoziții lăuntrice riguroase și controversate, fără a fi, însă, rigidă sau total inaccesibilă.

Bibliografie:

1. Braga, Mircea, *Pe pragul criticii*, Editura Transpres, Sibiu, 1992.
2. Febvre, Lucien, *apud* David Le Breton, *Antropologia corpului și modernitatea*, Timișoara, Editura Amarcord, 2012.
3. Ibrăileanu, Garabet, *Povestirile lui Creangă*, „Viața românească”, nr. 6, 1910; reprodus în *Note și impresii*, Iași, 1920.
4. Lovinescu, Vasile, *Creangă și creanga de aur*, Editura Cartea Românească, București, 1981.
5. Lovinescu, Vasile, *Interpretarea ezoterică a unor basme și balade populare românești*, București, Editura Cartea Românească, 1993.
6. Munteanu, Romul, *Lecturi și sisteme*, Editura Eminescu, București, 1977.
7. www.wikipedia.ro.

”Lucrarea a beneficiat de suport financiar prin proiectul cu titlul **“SOCERT. Societatea cunoașterii, dinamism prin cercetare”**, număr de identificare contract POSDRU/159/1.5/S/132406. Proiectul este cofinanțat din Fondul Social European prin Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013. **Investește în Oameni!**”

¹⁶ *Idem.*